

13. Online Sprachwörterbücher [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wordreference.com/deen/Wasser> WordReference.com
14. Real Academia Española. Diccionario de la lengua Española, 22-a ed., Madrid, 2001. – 2368 p.

REFERENCES

1. Байер, Х., А. Байер. *Немецкие пословицы и поговорки*. Москва: Высш. шк., 1989.
2. Воркачев, С. “Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании”. *Филологические науки* 1(2001):64-72.
3. Карасик, Владимир. *Введение в когнитивную лингвистику*. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2005.
4. Левинтова, Э. *Испанско-русский фразеологический словарь*. Москва: Русский язык, 1985.
5. Мамедова, Алла. “Когнітивно-семантична і комунікативно-функціональна організація німецької народної загадки”. Дис. канд. філол. наук. ДНУ, 2008.
6. Морозова, Е. *Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект*. Харьков: Экограф, 2005.
7. Приходько, Анатолий. *Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики*. Запоріжжя: Прем'єр, 2008.
8. Тимофеев, Леонид. *Краткий словарь литературоведческих терминов*. Москва: Просвещение, 1985.
9. Buitrago, Jiménez A. *Diccionario de dichos y frases hechas*. Madrid, 2012.
10. Der große Duden. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 2986.
11. Fernández, M. *Diccionario de refranes. Antología de refranes populares y cultos de la lengua castellana, explicados y razonados*. Madrid: Alderaban.Ediciones, S.L., 1994.
12. Manuel Seco, Olimpia Andrés, Gabino Ramos. *Diccionario fraseológico documentado del Español actual*. Madrid, 2004.
13. “Online Sprachwörterbücher” Дата звернення Березень 10, 2017. <http://www.wordreference.com/deen/Wasser> WordReference.com .
14. Real Academia Española. *Diccionario de la lengua Española*. Madrid, 2001.

УДК (811.111+811.112.2)‘373.422

СТРУКТУРА КАТЕГОРІЇ АНТОНІМІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПРАЦЬ)

Литвин О. Л., к. філол. н.

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна*

oksanalytvyn8@gmail.com

У статті розкрито поняття штучної лінгвістичної категорії. Окреслено вербальне наповнення й структуру, зокрема центральну зону лексико-семантичної категорії антонімії в німецькій мові на матеріалі автентичних німецькомовних лінгвістичних праць (монографій, навчальних посібників, лінгвістичних словників), із яких вибрано ілюстративні приклади. Кількісні підрахунки дали змогу виявити як загальну кількість поданих антонімічних пар, так і розподіл пар у структурі категорії. Отримані дані зіставлено із матеріалами англійськомовних лінгвістичних джерел (монографій, навчальних посібників, лінгвістичних енциклопедій). У результаті зіставного аналізу виявлено значні кореляції у структурі, зокрема в центральній зоні, категорії антонімії в англійській та німецькій мовах за семантичним, лексико-граматичним і формально-структурним критеріями.

Ключові слова: штучна категорія, лексико-семантична категорія, структура категорії, центральна зона категорії, антонімія, антоніми.

**СТРУКТУРА КАТЕГОРИИ АНТОНИМИИ В АНГЛИЙСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ
В СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ
(НА МАТЕРИАЛЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ТРУДОВ)**

Литвин О. Л.

*Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки
просп. Воли, 13, г. Луцк, Украина*

В статье раскрыто понятие искусственной лингвистической категории. Выявлены вербальное наполнение и структура, в частности центральная зона лексико-семантической категории антонимии в немецком языке на материале аутентичных немецкоязычных лингвистических трудов (монографий, учебных пособий, лингвистических словарей), из которых выбраны иллюстративные примеры. Количественные подсчеты позволили выявить как общее количество употребленных антонимических пар, так и распределение пар в структуре категории. Полученные данные сопоставлены с материалами англоязычных лингвистических источников (монографий, учебных пособий, лингвистических энциклопедий). В результате сопоставительного анализа выявлены значительные корреляции в структуре, в частности в центральной зоне, категории антонимии в английском и немецком языках по семантическому, лексико-грамматическому и формально-структурному критериям.

Ключевые слова: искусственная категория, лексико-семантическая категория, структура категории, центральная зона категории, антонимия, антонимы.

**THE STRUCTURE OF THE CATEGORY OF ANTONYMY IN THE ENGLISH AND
GERMAN LANGUAGES IN COMPARATIVE ASPECT
(BASED ON A SELECTION OF LINGUISTIC WORKS)**

Lytvyn O. L.

*Lesya Ukrainka Eastern European National University
Voli avenue, 13, Lutsk, Ukraine*

In this article, the notion of an artificial linguistic category has been defined. An artificial linguistic category consists of abstract elements and is identified by scholars in the field of linguistics in the course of their gnosological activity (for instance, the categories “antonymy”, “synonymy”, “polysemy”). Artificial categories are notional (logical) formed at the conceptual level of categorization. The members of the artificial lexico-semantic category of antonymy are not separate lexical units, but pairs of language items (for example, long – short, ledig – verheiratet). The verbal content and the structure, particularly the central zone, of the lexico-semantic category of antonymy in the German language have been identified, using material from authentic German-language linguistic works, such as monographs, textbooks and linguistic dictionaries, and illustrative examples were selected from these sources. In order to facilitate the evaluation of the antonymous pairs given as examples in the linguistic works, we assigned a rank in the form of a simple fraction to each pair of items. The number of occurrences of a certain pair in the form of an illustrative example was indicated in the numerator, and the total number of linguistic sources in the denominator. Quantitative calculations enabled us to identify the total number of antonymous pairs which occurred in these sources (as examples), and to describe their distribution within the structure of the respective category (whether they belong to the central or peripheral zone). The obtained data was compared with the results of the analysis carried out on the illustrative material found in English-language linguistic works, particularly in monographs, textbooks and linguistic encyclopedias. The comparative analysis conducted has demonstrated clearly that there are close correlations in the structure, and in particular in the central zone, of the category under investigation in the English and in the German languages in terms of three criteria chosen for the study (semantic, lexicogrammatical and formal structural). The results of the semantic and functional analysis, as well as quantitative calculations enabled us to arrive at the conclusion that the central zone of the category of antonyms in the English and in the German languages is formed mainly by gradable (46% and 58% respectively) and complementary antonyms (28% and 32%), such as alive – dead, hot – cold, good – bad, male – female, long – short, true – false, love – hate, pass – fail; heiß – kalt, groß – klein, alt – jung, lang – kurz, tot – lebendig, glücklich – unglücklich, ledig – verheiratet, Vater – Mutter. The majority of the antonyms in both languages turned out to be morphologically unrelated (87% and 95%). The central zone consists of primarily adjectives (61% and 79%).

Key words: artificial category, lexico-semantic category, structure of the category, central zone of the category, antonymy, antonyms.

У лінгвістичній парадигмі існують різні підходи до явища антонімії. Зокрема, антонімію розглядають у ширшому й вужчому розумінні. Деякі дослідники на позначення цього типу парадигматичних зв'язків послуговуються більш загальним терміном “семантичне

протиставлення, протилежність” [8, с. 66; 4, с. 271]. У вузькому сенсі антонімію трактують у межах градуальних, або полярних, антонімів [2, с. 198; 3, с. 128].

У нашому дослідженні розглядаємо антонімію як штучну когнітивну категорію, яку виділили фахівці в галузі мовознавчої науки в результаті гносеологічної діяльності. На відміну від природних категорій, наприклад, “furniture”, “birds” (див. [6; 7]), які ґрунтуються на перцептивному пізнанні об’єктів, штучні лінгвістичні категорії (зокрема, лексико-семантичні категорії “антонімія”, “синонімія”, “гіперо-гіпонімія” та ін.) сформовані на абстрактному рівні категоризації. Такі категорії є логічними (умоглядними) конструктами свідомості, які складаються з абстрактних елементів.

Штучну лексико-семантичну категорію в нашому дослідженні ми трактуємо як сукупність мовних одиниць, об’єднаних спільними концептуальними ознаками, що їх виокремили фахівці-лінгвісти. З огляду на те, що термін “антонімія” позначає певний вид лексико-семантичних відношень між мовними одиницями в лексиконі, то членами розглядаваної категорії є не окремі лексичні одиниці, а пари одиниць, між якими існують відповідні зв’язки, наприклад: *hot – cold, wide – narrow, like – dislike*. Досліджувана категорія є поняттєвою (нелінгвоспецифічною), тобто не залежить від особливостей певної мови. Адже антонімічні пари можуть відрізнятися за своїм планом вираження в різних мовах, але тою чи тою мірою збігатися за планом змісту, оскільки в їх основі лежить протиставлення понять (наприклад: *довгий – короткий, long – short, lang – kurz*). З огляду на специфіку поняттєвих лексико-семантичних категорій, ми припускаємо, що в будові категорії антонімії в англійській та німецькій мовах можуть бути виявлені значні кореляції.

Метою статті є виявлення кореляцій і відмінностей у структурі, зокрема в центральній зоні лексико-семантичної категорії антонімії в англійській та німецькій мовах за семантичним, лексико-граматичним і формально-структурним параметрами.

Матеріалом нашої розвідки слугують ілюстративні приклади антонімів (пари лексем), наведені лінгвістами в мовознавчих працях. Для дослідження використано, по-перше, тринадцять автентичних англійськомовних джерел (монографії, навчальні посібники та лінгвістична енциклопедія), опубліковані в період із 1976 по 2010 рр. [1]; по-друге, шість автентичних німецькомовних джерел (монографії, навчальні посібники, лінгвістичні словник і довідник), які вийшли друком у період із 1981 по 2008 рр. У цих джерелах подано теоретичні відомості з лексикології, лексичної семантики й мовознавчої науки загалом.

Звернімо увагу, що результати аналізу ілюстративних прикладів, виявлених в англійськомовних джерелах, а також висновки щодо будови категорії антонімії в англійській мові, подані в наших працях [1; 5].

За основу для виявлення структури, зокрема центральної зони (далі – ЦЗ), категорії антонімії обрано суб’єктивний чинник – мовну свідомість лінгвістів. Адже колективну мовну свідомість авторів-лінгвістів можна виявити, серед іншого, і через суб’єктивний відбір ілюстративного матеріалу до лінгвістичних праць. Вибрані нами з опрацьованих джерел ілюстрації відображають стан мовної свідомості конкретних фахівців-лінгвістів і їхній суб’єктивний підхід щодо вербального наповнення категорії антонімії. На нашу думку, наведення будь-яких лексичних одиниць як прикладів свідчить про те, що автори вважають їх досить репрезентативними явищами в межах розглядаваної категорії. Оскільки ми досліджуємо колективну мовну свідомість науковців, критерієм зарахування пар одиниць до ЦЗ категорії ми обрали повторюваність мінімум у двох працях.

Реалізація поставленої мети передбачає застосування кількох **методів**. Для відбору й опрацьовання ілюстративних прикладів, поданих у джерелах, залучено *метод суцільної вибірки й семантико-функціональний аналіз прикладів*. Для аналізу зібраного матеріалу на основі критерію повторюваності (частотності використання в ролі прикладів) використано

метод кількісних підрахунків. Виявлення кореляцій і розходжень у структурі категорії антонімії в німецькій та англійській мовах здійснено на основі зіставного аналізу.

У шести опрацьованих німецькомовних працях ми виявили загалом 118 антонімічних пар, ужитих як ілюстративний матеріал; серед них – 90 різних пар. Звернімо увагу, що найбільше прикладів подано в монографії німецького лінгвіста Т. Шіппана [12] (59 пар лексем, що становить 50% усіх прикладів).

Насамперед було здійснено семантико-функціональний аналіз вибраних пар. Антонімічні пари класифіковано за трьома критеріями: семантичним, лексико-граматичним і формально-структурним.

За семантичним параметром, у масиві ілюстративного матеріалу найбільшою є група *градуальних* антонімів. Цей факт загалом корелює з тим, що у вужчому сенсі до антонімів лінгвісти зараховують лише градуальні, див. докладніше [3]. Усього ми виявили 58 повторюваних пар; вони становлять близько половини всіх поданих в аналізованих працях прикладів (49,2%). Привертає до себе увагу той факт, що, згідно з лексико-граматичним параметром, майже вся група градуальних антонімів (51 пара – 87,9%) представлена прикметниками (зокрема, *alt – jung, dümmrig – licht, hungrig – satt, klug – dumm, teuer – billig*).

Поодинокими в цій групі є дієслова (*hoffen dass – fürchten dass* та *lieben – hassen*) й іменники (*Gesundheit – Krankheit, Hitze – Kälte, Höhe – Tiefe, Mangel – Überfluß i Wärme – Kälte*). Зауважмо, що близько 95% пар виявлених нами градуальних антонімів є різнокореневими. В ілюстративному матеріалі було виявлено лише 2 пари одиниць, які мають спільнокореневі компоненти. Це пари *fruchtbar – unfruchtbar* та *glücklich – unglücklich*.

Оскільки визначальним для нас є параметр частотності використання пар, тобто повторюваність у джерелах, ми застосували кількісні обрахунки. Для оцінки повторюваності пар як прикладів, введено параметр “ранг”. Ранг має вигляд простого дробу, де в чисельнику вказана кількість згадувань певної пари як прикладу, а в знаменнику – загальна кількість опрацьованих праць (шість джерел).

З-поміж усіх виявлених нами пар градуальних антонімів найбільш повторюваною є пара *heiß – kalt*. Ця пара наведена як приклад у п’яти з шести праць. Отже, їй присвоєно ранг 5/6. Варто зазначити, що в англійській мові серед градуальних антонімів найвищий ранг 12/13 отримала пара-еквівалент *hot – cold*, див. [1]. Пара *groß – klein* трапилася в чотирьох джерелах і одержала ранг 4/6. Три пари одиниць, а саме *alt – jung, hell – dunkel* та *lang – kurz*, були подані трьома авторами-лінгвістами й, відповідно, отримали ранг 3/6. По два рази вжиті шість антонімічних пар. Це такі пари з рангом 2/6: *glücklich – unglücklich, gut – böse, gut – schlecht, klug – dumm, schön – hässlich, warm – kalt*. Досить показово, усі повторювані пари градуальних антонімів є прикметниковими.

З-поміж градуальних антонімів 28 пар (48,3%) виявились неповторюваними, тобто вони трапилися в опрацьованому матеріалі лише по одному разу. Для прикладу, *faul – fleißig, gerade – krumm, Gesundheit – Krankheit, hart – weich, jugendlich – betagt, krank – gesund, laut – leise, müde – munter, weiß – schwarz* та ін. Ці пари отримали ранг 1/13.

Отже, у німецькомовних працях градуальні антоніми виражені переважно різнокореневими прикметниками. Щобільше, в ілюстративному матеріалі пари, які виражають градуальну антонімію, отримали найвищі ранги, тобто є найбільш повторюваними. Зауважмо, що загалом авторами-лінгвістами було подано 39 різних пар градуальних антонімів. Зіставний аналіз матеріалів англо- й німецькомовних лінгвістичних праць продемонстрував, що градуальну, або полярну, антонімію найкраще ілюструють різнокореневі якісні прикметники. Ці лексеми позначають ознаки, які можуть поступово зростати або спадати.

Другою за чисельністю є група *комплементарних* антонімів. Цю групу формують загалом 34 пари лексем, що становить близько третини всіх вибраних із джерел антонімічних пар

(28,8%). Суттєво, що серед комплементарних антонімів також домінують прикметники, їх частка перевищує 3/4 (76,5%). У джерелах було виявлено 26 прикметникових пар, наприклад: *bestechlich – unbestechlich, ledig – verheiratet, umstritten – unumstritten, wahr – falsch*. Рідше були вжиті іменники (7 пар – 20,6%), серед них *Hahn – Henne, Mann – Frau, Vater – Mutter*. Сюди також належить одна дієслівна пара *reden – schweigen*. Варто зауважити, що трохи більше половини вибраних комплементарних антонімів різнокореневі (58,8% – загалом 20 пар). Решта 14 пар спільнокореневі. Для прикладу, *bebaut – unbebaut, behaart – haarlos, gerade – ungerade, konsequent – inkonsequent, neidisch – neidlos, regulär – irregulär*.

Найбільш повторюваною серед комплементарних антонімів є пара *tot – lebendig*, яка трапилася в половині обстежених праць і отримала ранг 3/6. Показово, що в англійській мові з-поміж комплементарних антонімів найвищий ранг 13/13 має пара-відповідник *alive – dead*. Ранг 2/6 ми присвоїли п'яти парам, ужитим у двох джерелах. Це пари *Hengst – Stute, ledig – verheiratet, männlich – weiblich, natürlich – künstlich* та *Vater – Mutter*. Близько три п'ятих пар у групі (21 пара – 61,8%) є неповторюваними й одержали ранг 1/6. Серед них такі приклади: *bewohnbar – unbewohnbar, Hahn – Henne, jodhaltig – jodfrei, nützlich – schädlich, reden – schweigen*.

У межах комплементарних антонімів серед мовознавців прийнято виокремлювати особливий вид протиставлення – протиставлення за статтю, або корелятивну протилежність. У німецькомовних працях нам трапилися загалом 8 пар таких антонімів (6,8% прикладів). В ілюстративному матеріалі виявлено п'ять різних пар, які виражають протиставлення за статтю: *Hahn – Henne* та *Mann – Weib* (із рангом 1/6), *Hengst – Stute, männlich – weiblich* і *Vater – Mutter* (із рангом 2/6).

Отже, в опрацьованих джерелах комплементарні антоніми виражені переважно прикметниками. Компоненти антонімічних пар є здебільшого різнокореневими. Загалом німецькомовними лінгвістами було вжито 27 різних пар комплементарних антонімів. Як показав зіставний аналіз, в англійській та німецькій мовах комплементарну, або бінарну, антонімію ілюструють переважно різнокореневі прикметники, рідше дієслова. Ці мовні одиниці позначають певні властивості або дії, які взаємовиключають одне одного.

Значно менша частка в ілюстративному матеріалі припадає на *векторні* антоніми. Вони складають близько шостої частини виявлених прикладів (16,1%). Автори лінгвістичних праць загалом використали як приклади 19 таких пар. Показово, що 17 із 19 пар у цій групі становлять дієслівні антоніми (89,5%). Причому усі вони виявилися неповторюваними, тобто мають ранг 1/6. Щобільше, близько 70% дієслівних пар (12 пар із 17) є спільнокореневими. Наприклад: *abdrehen – andrehen, abmustern – anmustern, beladen – entladen, einschließen – ausschließen* vs. *ankommen – abfahren, kommen – gehen, steigen – fallen*. Єдина іменникова пара *Ebbe – Flut* у групі векторних антонімів отримала ранг 2/6, оскільки була згадана у двох джерелах. Тобто, майже 90% виявлених нами пар векторних антонімів є неповторюваними.

Проведений аналіз засвідчив, що в обох мовах векторні антоніми є переважно дієсловами, які здатні виразити протилежну спрямованість руху.

Найменш чисельною семантичною групою (як і в англійських працях) є *координатні* антоніми (загалом 7 пар одиниць – 5,9% усіх прикладів). Зазначимо, що всі вибрані антоніми є різнокореневими. Цю групу утворили 6 різних пар. Серед них три іменникові (*Anfang – Ende, Himmel – Erde, Tag – Nacht*) й три прислівникові (*hinein – hinaus, oben – unten, vor – zurück*) пари. Необхідно зауважити й те, що, за винятком пари *oben – unten* (ранг 2/6), усі пари координатних антонімів отримали ранг 1/6, оскільки вжиті в котромусь одному із джерел.

Отже, в англо- й німецькомовних працях координатними антонімами виступили здебільшого різнокореневі іменники та прислівники, які здатні позначати дві протилежні точки на часовому або просторовому відрізку. Проведений аналіз ілюстративного матеріалу показав,

що групи векторних і координатних антонімів у німецькій мові формують пари з рангом 1/6 (за винятком однієї пари з рангом 2/6 у кожній групі).

Показовим є той факт, що при неоднаковій кількості залучених англо- й німецькомовних джерел для дослідження, виявлено практично повні кореляції у відсотковому співвідношенні різних семантичних типів антонімів у масиві ілюстративного матеріалу (див. Таблицю 1).

Таблиця 1– Розподіл пар у лінгвістичних працях за семантичним критерієм

Семантичний тип	Частка пар в англійськомовних працях (%)	Семантичний тип	Частка пар в німецькомовних працях (%)
Градуальні	46,3	Градуальні	49,2
Комплементарні	28,6	Комплементарні	28,8
Векторні	17,4	Векторні	16,1
Координатні	5,8	Координатні	5,9
Сатисфактиви	1,9	-	-

У формально-структурному аспекті в ілюстративному матеріалі німецькомовних праць значно переважають різнокореневі антоніми. Загалом в опрацьованих матеріалах ми виявили 89 пар різнокореневих, або власне лексичних, антонімів; їх частка становить близько трьох четвертих усіх прикладів (75,4%). Серед них такі пари: *alt – frisch, ankommen – abfahren, faul – fleißig, Gesundheit – Krankheit, gut – schlecht, hart – weich, Himmel – Erde schnell – langsam, steigen – fallen*. Зазначимо, що з-поміж ілюстрацій в англійськомовних джерелах також домінують різнокореневі антоніми (85,3%).

Частка спільнокореневих, або словотвірних, антонімів у масиві прикладів становить 24,6% (загалом 29 пар). Протиставлення в таких парах виражено за допомогою антонімічних афіксів. Вибрані пари утворено за двома моделями. Перша модель полягає в приєднанні до вихідної основи, або кореня, префікса, що надає слову протилежного значення. У такий спосіб утворено майже половину пар спільнокореневих антонімів (загалом 14 пар – 48,3%).

Найбільш продуктивним можна назвати заперечний префікс *un-*. Він був використаний у 9 із 13 різних пар, а саме *bebaut – unbaut, belebt – unbelebt, bestechlich – unbestechlich, bewohnbar – unbewohnbar, fruchtbar – unfruchtbar, gerade – ungerade, glücklich – unglücklich, umstritten – unumstritten, verheiratet – unverheiratet*. По одному разу були також ужиті префікси заперечної семантики *il-* (*legal – illegal*), *im-* (*potent – impotent*), *in-* (*konsequent – inkonsequent*) та *ir-* (*regulär – irregulär*). Звернімо увагу, що найбільш продуктивним заперечним префіксом в англійськомовному ілюстративному матеріалі також виявився префікс *un-*.

Друга модель полягає у приєднанні до тієї самої вихідної основи, або кореня, префіксів або суфіксів полярного значення. За таким принципом утворилося більше половини всіх словотвірних антонімів (загалом 15 різних пар – 51,7%). Найбільше серед них пар, обидва компоненти яких мають префікси полярного значення (12 із 15 пар), наприклад: *abdrehen – andrehen, abmustern – anmustern, abraten – zuraten, abrüsten – aufrüsten, beladen – entladen, einschalten – ausschalten, einschließen – ausschließen*. Поза тим, нам трапилися дві пари, члени яких містять суфікси полярного значення (*jodhaltig – jodfrei, neidisch – neidlos*), а також пара, де одне слово має префікс, а його антонім – суфікс, які надають словам протилежного значення (*behaart – haarlos*).

Варто зазначити, що з усіх 29 пар словотвірних антонімів лише одна пара *glücklich – unglücklich* є повторюваною і має ранг 2/6. Усі інші 27 пар одиниць виявилися неповторюваними і, відповідно, отримали ранг 1/6. Крім того, спільнокореневі антоніми представлені прикметниками (17 пар – 58,6%) й дієсловами (12 пар – 41,4%).

Ранги англійських спільнокореневих антонімів є низькими (від 1/13 до 3/13, за винятком *honest – dishonest* із рангом 4/13). Група словотвірних антонімів в англійській мові також утворена прикметниками (48,39%) та дієсловами (45,16%).

Існують випадки, коли те саме слово входить в антонімічні пари з різно- й спільнокореневим антонімом [4, с. 275]. Серед вибраних прикладів ми виявили дві такі лексеми: *gerade* (*gerade – krumm, gerade – ungerade*), *verheiratet* (*ledig – verheiratet, verheiratet – unverheiratet*).

Як відомо, у нейтральному контексті слово може мати декілька потенційних антонімів. Понад те, полісеманти різними лексико-семантичними варіантами можуть входити в різні антонімічні пари. В ілюстративному матеріалі нам трапилися такі лексеми, які одночасно є членами кількох антонімічних пар: *alt* (*alt – jung, alt – neu, alt – frisch*), *gut* (*gut – böse, gut – schlecht*), *kalt* (*heiß – kalt, warm – kalt*), *Kälte* (*Hitze – Kälte, Wärme – Kälte*), *schlecht* (*gut – schlecht, schön – schlecht*).

Отже, лексико-граматичний аналіз продемонстрував, що загалом з-поміж 236 лексем, що формують досліджувані пари антонімів, домінують прикметники (близько 65%), рідше трапилися дієслова (майже 17%) й іменники (близько 14%), зрідка прислівники (3,4%), див. Таблицю 2.

Таблиця 2 – Розподіл пар у лінгвістичних працях за лексико-граматичним критерієм

Лексико-граматичний клас	Частка пар в англійськомовних працях (%)	Лексико-граматичний клас	Частка пар в німецькомовних працях (%)
Прикметники	59,1	Прикметники	65,3
Дієслова	26,0	Дієслова	16,9
Іменники	6,6	Іменники	14,4
Прислівники	6,2	Прислівники	3,4
Займенники	0,3	Займенники	-
Прийменники	1,8	Прийменники	-

Як бачимо, частотність використання (повторюваність) пар як прикладів характеризується плавним переходом від максимуму до мінімуму (ранг від 1/6 до 5/6). Цей факт дає підстави стверджувати, що у мовній свідомості німецькомовних авторів-лінгвістів категорія антонімії не є однорідною. Розглядана лексико-семантична категорія має гетерогенну будову, тобто структурована за принципом центральної та периферійної зон.

Необхідно зазначити, що в ілюстративному матеріалі жодна пара не отримала максимальний ранг 6/6, тобто не була вжита у всіх шести джерелах (пор.: в англійській мові пара *alive – dead* має ранг 13/13). За результатами наших підрахунків, максимально повторюваною є пара градуальних антонімів *heiß – kalt* (ранг 5/6), другу вищу позицію посіла пара *groß – klein* (ранг 4/6). Далі розташувалися чотири пари з рангом 3/13: *alt – jung, hell – dunkel, lang – kurz, tot – lebendig*. По два рази трапилися тринадцять пар і, відповідно, отримали ранг 2/6, а саме

Ebbe – Flut, glücklich – unglücklich, gut – böse, gut – schlecht, Hengst – Stute, klug – dumm, ledig – verheiratet, männlich – weiblich, natürlich – künstlich, oben – unten, schön – hässlich, Vater – Mutter, warm – kalt.

За даними лінгвістичних праць, 71 різна пара є неповторюваною, тобто ці пари мають ранг 1/6. Серед них *abpfeifen – anpfeifen, alt – neu, Anfang – Ende, beginnen – aufhören, dümmlich – licht, früh – spät, hinein – hinaus, Höhe – Tiefe, jugendlich – betagt, kränzlich – erholt, nützlich – schädlich, süß – sauer*. Отже, майже 40% пар із масиву ілюстративного матеріалу (47 із 118 пар) були вжиті більше одного разу; із них 19 різних пар без урахування повторів. Тобто, на думку двох або більше лінгвістів, ці пари є гарними прикладами антонімії як лексико-семантичної категорії. Отримані дані дають нам змогу зарахувати до ЦЗ категорії антонімів у німецькій мові 19 різних пар із рангом 2/6-5/6.

У результаті опрацювання шести німецькомовних лінгвістичних джерел, за семантичним параметром у ЦЗ переважають два семантичні класи: градуальні (11 пар – 57,9%) й комплементарні (6 пар – 31,6%), причому перші п'ять вищих позицій посідають саме градуальні антоніми. Варто наголосити, що всі градуальні антоніми є прикметниками, а комплементарні – переважно прикметниками. Поза тим, до ЦЗ увійшли по одній парі векторних і координатних антонімів.

Відповідно до лексико-граматичного критерію, переважну більшість пар у ЦЗ становлять прикметники (15 пар – 78,9%). Понад те, прикметникові пари антонімів знаходяться на перших шістьох вищих позиціях. Значно менша частка іменників (3 пари – 15,8%) і прислівників (1 пара – 5,3%). На відміну від даних англомовних джерел, у ЦЗ антонімів німецької мови відсутні дієслова. Формально-структурний аналіз показав, що ЦЗ майже повністю утворюють різнокореневі антоніми, за винятком пари *glücklich – unglücklich*. Словотвірні антоніми загалом мають найнижчі ранги за даними як англійськомовних (ранг 1/13-3/13, за винятком *honest – dishonest* із рангом 4/13), так і німецькомовних праць (ранг 1/6, за винятком *glücklich – unglücklich* із рангом 2/6).

Привертає увагу той факт, що з 19 пар німецьких антонімів, виявлених у ЦЗ, 12 пар мають точні перекладні еквіваленти, які формують (за нашими даними) ЦЗ категорії антонімії в англійській мові. Для зручності подаємо ці пари в Таблиці 3.

Таблиця 3 – Кореляції в ЦЗ категорії антонімії в англійській та німецькій мовах

Пари з ЦЗ категорії в німецькій мові	Перекладні еквіваленти з ЦЗ категорії англійській мові	Пари з ЦЗ категорії в німецькій мові	Перекладні еквіваленти з ЦЗ категорії англійській мові
<i>heiß – kalt</i> (ранг 5/6)	<i>hot – cold</i> (ранг 12/13)	<i>gut – schlecht</i> (ранг 2/6)	<i>good – bad</i> (ранг 9/13)
<i>groß – klein</i> (ранг 4/6)	<i>big – small</i> (ранг 6/13)	<i>klug – dumm</i> (ранг 2/6)	<i>clever – stupid</i> (ранг 3/13)
<i>alt – jung</i> (ранг 3/6)	<i>old – young</i> (ранг 6/13)	<i>ledig – verheiratet</i> (ранг 2/6)	<i>single – married</i> (ранг 5/13)
<i>lang – kurz</i> (ранг 3/6)	<i>long – short</i> (ранг 7/13)	<i>männlich – weiblich</i> (ранг 2/6)	<i>male – female</i> (ранг 8/13)
<i>tot – lebendig</i> (ранг 3/6)	<i>dead – alive</i> (ранг 13/13)	<i>oben – unten</i> (ранг 2/6)	<i>above – below</i> (ранг 3/13)
<i>glücklich – unglücklich</i> (ранг 2/6)	<i>happy – unhappy</i> (ранг 3/13)	<i>schön – hässlich</i> (ранг 2/6)	<i>beautiful – ugly</i> (ранг 4/13)

Висновки. Використання певних мовних одиниць як прикладів у лінгвістичних працях указує на той факт, що автори розглядають ці одиниці як достатньо репрезентативних представників у межах лінгвістичних категорій, зокрема, категорії антонімії. Таким чином, спираючись на свою мовну свідомість, автори-лінгвісти суб'єктивно формують ЦЗ цих категорій. Різноманітність ужитих прикладів, виявлених в англо- й німецькомовних працях, виступає своєрідним віддзеркаленням суб'єктивного бачення авторами-лінгвістами наповнення та структури розгляданої категорії (224 і 90 різних пар антонімів у джерелах відповідно). Водночас, різна міра повторюваності наведених пар указує на те, що лінгвісти намагаються проілюструвати явище антонімії найбільш репрезентативними, на їхній погляд, прикладами. На основі повторюваності прикладів можна виокремити “кращих” та “гірших” представників категорії антонімії (пари лексем) у колективній мовній свідомості лінгвістів.

За допомогою введеного параметру “ранг”, окреслено структуру, зокрема описано ЦЗ, категорії антонімії в німецькій мові; отримані дані зіставлено з матеріалами англійських джерел. Згідно з кількісними підрахунками, обсяг одиниць периферії значно перевищує обсяг одиниць ЦЗ. Зокрема, ЦЗ утворюють лише 33% і 21% від усіх використаних як ілюстрації пар антонімів в англійській і німецькій мовах відповідно. До периферії також відносимо більшість антонімічних пар, що не були вжиті в жодному з опрацьованих джерел.

Однак, необхідно зауважити, що кількість пар, зарахованих нами до ЦЗ у німецькій мові, може збільшитися в результаті розширення джерельної бази дослідження. При цьому ми припускаємо, що відсоткове співвідношення груп антонімів за семантичним, лексико-граматичним і формально-структурним критеріями не зазнає суттєвих змін.

Під час аналізу в двох мовах виявлено значні кореляції у співвідношенні груп антонімів за семантичним, лексико-граматичним і формально-структурним критеріями як у межах ілюстративного матеріалу загалом, так і в ЦЗ категорії. Зокрема, в англійській та німецькій мовах у ЦЗ домінують два семантичні типи: градуальні (46% в англійській, 58% у німецькій мові) й комплементарні (28% і 32%) антоніми. Значна частина одиниць у ЦЗ є прикметниками (61% і 79%). Переважна більшість антонімів є різнокореновими (87% і 95%).

Перспективи подальших розвідок убачаємо, по-перше, у розширенні джерельної бази дослідження, а саме кількості німецькомовних лінгвістичних праць, що дасть нам змогу чіткіше окреслити структуру категорії антонімії в німецькій мові; по-друге, у зіставленні структур, зокрема ЦЗ інших поняттєвих лексико-семантичних категорій (зокрема, гіперогіпонімії, конверсивності, меронімії) в англійській і німецькій мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин О. Л. Лексичне наповнення категорії антонімії (за даними англійських лінгвістичних праць) / О. Л. Литвин // *Нова філологія : збірник наукових праць*. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – Вип. 64. – С. 49-54.
2. Cruse D. A. *Lexical Semantics* / D. A. Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 311 p.
3. Lyons J. *Linguistic semantics: an introduction* / J. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 376 p.
4. Lyons J. *Semantics* / J. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – Vol. 1. – 375 p.
5. Lytvyn O. L. Central zone of the field of antonyms in the English language / O. L. Lytvyn // *Science and Education a New Dimension : Philology*. – III (12). – Issue : 60. – Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2015. – P. 7-10.

6. Rosch E. H. Natural Categories / E. H. Rosch // *Cognitive Psychology*. – 1973. – Vol. 4. – P. 328-350.
7. Rosch E. H. Cognitive representations of semantic categories / E. H. Rosch // *Journal of Experimental Psychology : General*. – 1975. – Vol. 104, № 3. – P. 192-233.
8. Saeed J. I. *Semantics* / J. I. Saeed. – [2nd ed.]. – Oxford : Blackwell Publishing, 2003. – 415 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Busch A., Stenschke O. *Germanistische Linguistik* / A. Busch, O. Stenschke. – [2. Auflage]. – Tübingen : Gunter Narr, 2008. – 256 p.
2. Bußmann H. *Lexikon der Sprachwissenschaft* / H. Bußmann. – [4. Auflage]. – Stuttgart : Kröner, 2008. – 819 p.
3. *Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini* / [Hg. R. Conrad]. – [3. Auflage]. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1981. – 281 p.
4. Schippan T. *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache* / T. Schippan. – [2. Auflage]. – Tübingen : Max Niemeyer, 1992. – 307 p.
5. Schwarz M., Chur J. *Semantik. Ein Arbeitsbuch* / M. Schwarz, J. Chur. – [5. Auflage]. – Tübingen : Gunter Narr, 2007. – 230 p.
6. Vennemann Th., Bartsch R. *Grundzüge der Sprachtheorie: Eine linguistische Einführung* / Th. Vennemann, R. Bartsch. – Tübingen : Max Niemeyer, 1983. – 205 p.

REFERENCES

1. Литвин, Оксана. “Лексичне наповнення категорії антонімії (за даними англомовних лінгвістичних праць)”. *Нова філологія: збірник наукових праць* 64 (2014): 49-54.
2. Cruse, Alan D. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
3. Lyons, John. *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
4. Lyons, John. *Semantics*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
5. Lytvyn, Oksana. “Central Zone of the Field of Antonyms in the English Language.” *Science and Education a New Dimension: Philology* III (12) (2015): 7-10.
6. Rosch, Eleanor H. “Natural Categories”. *Cognitive Psychology* 4 (1973): 328-350.
7. Rosch, Eleanor H. “Cognitive representations of semantic categories”. *Journal of Experimental Psychology: General* 104(3) (1975): 192-233.
8. Saeed, John I. *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Busch, Albert, und Oliver Stenschke. *Germanistische Linguistik*. Tübingen: Gunter Narr, 2008.
2. Bußmann, Hadumod. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner, 2008.
3. *Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini*. Hg. Rudi Conrad. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1981.
4. Schippan, Thea. *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer, 1992.
5. Schwarz, Monika, und Jeannette Chur. *Semantik. Ein Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr, 2007.
6. Vennemann, Theo, und Renate Bartsch. *Grundzüge der Sprachtheorie: Eine linguistische Einführung*. Tübingen: Max Niemeyer, 1983.